

*Dajana Janjatović**

Zaščita otrok žrtev kaznivih dejanj v (pred)kazenskem postopku¹

1. Uvod

Od samega rojstva je človek najbolj nezaščiten bitje na svetu.² Otroci so kot »bitja v obdobju neprekinjenega dozorevanja na fizičnem in psihološkem področju prvi kandidat, da postanejo žrtev trpinčenja in zlorabe.«³ Lahka dosegljivost, telesna šibkost, psihična ali osebnostna nerazvitost, nezmožnost učinkovite samoobrambe, strukturna nemoč in vitalna oziroma eksistencialna odvisnost od odraslih; vsi ti dejavniki povzročajo, da je otrok pogosto izpostavljen kot »idealna žrtev«.⁴ Zaradi svojih osebnih značilnosti⁵ so otroci podvrženi poligonu marsikaterih oblik zlorab,⁶ nasilja pa so pogosto deležni preprosto zato, ker se ne morejo obraniti ali ga vrniti v enaki meri.⁷

Trpinčenje otrok je v zgodovini človeštva prisotno od nekdaj in ga je človeška družba v določenem obsegu tudi vselej dopuščala – vsi vzgojni sistemi so tolerirali določeno

* *Univ. dipl. pravnica, odvetnica pri Odvetniški družbi Ketler & Partnerji o.p. d.o.o., članici Karanovic Verein, doktorska kandidatka na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, dajana.janjatovic@gmail.com.*

¹ Uporabila bom opredelitev otroka iz 1. člena Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah, ki otroka definira kot vsako človeško bitje, mlajše od osemnajst let.

² Šeparović, VIKTIMOLOGIJA (1998).

³ Bautista-Vallejo, Trpinčenje in zloraba otrok (2005), str. 77 in nasl.

⁴ Kanduč, Žrtve, viktimizacije in viktimološke perspektive (2002), str. 125 in nasl.

⁵ Tomorijeva, Otrok v nasilni družini (2006), str. 27–35. Sicer poudarja, da otrok, ko je žrtev nasilja znotraj družine, ni »pripravna žrtev« le zaradi svoje mladosti, neogljenosti in neizkušenosti, temveč tudi zaradi svoje odvisnosti od družine – vlogo žrtve sprejema oziroma nanjo »pristaja«, pogosto pa celo vzdržuje.

⁶ Bobnar, Miklič, Otrok – oškodovanec spolne zlorabe (2016), str. 115.

⁷ Pavlovič, PSIHOLOŠKE PRAVICE OTROKA (1993).

stopnjo nasilnosti pri vzgoji.⁸ Z razvojem civilizacije ni prišlo do izkoreninjenja nasilja, temveč nasilje dobiva nove, še bolj nenavadne in asocialne oblike,⁹ ki so neomejene, prepuščene storilčevi domišljiji.¹⁰ Vendar pa je tako laična kot tudi strokovna javnost do nasilja nad otrokom danes bolj senzibilna,¹¹ država pa z inkriminiranjem nasilja (vključno z nasiljem v družini) jasno in nedvoumno kaže svoj odpor do takega ravnanja.¹²

Žrtev kaznivega dejanja je s kaznivim dejanjem primarno viktimizirana, kar se izrazi v nastanku premoženjske in/ali nepremoženjske škode, lahko pa tudi v telesnih poškodbah in duševnih okvarah.¹³ Kaznivo dejanje tudi pri odrasli žrtvi sproži občutek prizadetosti in poruši njen občutek varnosti in zaupanja.¹⁴ Če je žrtev otrok, lahko nasilje in zloraba preprečita njegov razvoj v zrelo, odgovorno in zadovoljno osebnost, in mu s tem onemogočita enakovredno uveljavitev v družbi.¹⁵ Otroka namreč vse oblike nasilja hudo prizadenejo in mu pustijo neizbrisne sledi.¹⁶ Pomembno pa se je zavedati, da velikega števila zanemarjenih ali čustveno trpinčenih otrok ni mogoče opredeliti kot žrtev kaznivega dejanja. Tudi ti otroci so ogroženi in potrebujejo zaščito, čeprav v njihovem primeru (še) niso izpolnjeni vsi znaki kaznivega dejanja.¹⁷

Ko otrok spregovori o dogodku in njegovo stisko opazijo tudi drugi, se vnovič znajde v travmatski situaciji. Nadaljnjo travmo povzroči sodelovanje v (pred)kazenskem postopku, ki poteka v formalnem, otroku neprilagojenem okolju. Okoliščine sodnega postopka so za otrokovo doživljanje in pojmovanje tuje in neznane, otrok pa se znajde v situaciji,

⁸ Šelih, *Temeljni problemi pojava trpinčenega otroka* (1988), str. 1–16.

⁹ Kadiš, *Medicinska deontološka načela o nasilju v družini* (2006), str. 140–145.

¹⁰ Kanduč, *Vzroki, razlogi in okoliščine družinskega nasilja* (2001), str. 109.

¹¹ Kanduč, *Žrtve, viktimizacije in viktimološke perspektive* (2002), str. 125 in nasl. *Vzrok za spremembo odnosa javnosti do pojava trpinčenja otrok, do katere je prišlo šele v 70. in 80. letih 20. stoletja, je bila zgodovinska moralna preobrazba. Pomembno vlogo je imela emancipacija žensk, globalno politično udejstvovanje feminističnih in drugih nevladnih organizacij ter oblikovanje posebnih strokovnih služb, ki so opozarjale tudi na stigmatizacijo žrtve. Glej na primer Meško, *Nekatere razsežnosti nasilne viktimizacije* (1998), str. 1076; Filipčič, *NASILJE V DRUŽINI* (2002); Areh, Umek, Meško, Jevšek, *Stališča policistov do žrtev kaznivih dejanj* (2006), str. 307; Dimovski, Kostić, *Psycho-social Treatment of Domestic Abusers* (2015), str. 353.*

¹² »Država zagotovo ni edini akter preprečevanja trpinčenja otrok, [je] pa dolžna zagotoviti minimum skrbi za otroke, ogrodje racionalnega in učinkovitega delovanja, ki ga bo dopolnjevala mreža javnih in zasebnih pobud za višjo kakovost varovanja otrokove dobrobiti in pravic.« Pavlovič, *SLABO RAVNANJE Z OTROKI V SLOVENIJI* (1997), str. 24.

¹³ Nikolić-Ristanović, *Podrška žrtvama i sprečavanje sekundarne viktimizacije* (2003), str. 3.

¹⁴ Mušič, *Vloga policije pri preprečevanju nasilja* (2008), str. 112.

¹⁵ Bizjak, *Otrok – med pravicami in trpinčenjem* (1997), str. 13.

¹⁶ Mušič, *Kratek prikaz stanja in aktivnosti policije na področju nasilja v družini* (2010), str. 45–70.

¹⁷ Bašič, *Zloraba otrok* (2006).

ko mora popolnim tujcem izpovedovati o najintimnejših strašljivih doživetjih, ki so (ali bi vsaj morala biti) otroku sicer neznana.¹⁸

Otroci, ki so v (pred)kazenskem postopku udeleženi kot žrtve, posledično potrebujejo posebno skrb. Država sicer mora zasledovati osnovni cilj kazenskega postopka, tj. ugotoviti, ali je bilo očitano kaznivo dejanje dejansko storjeno, in v takem primeru njegovega storilca kaznovati, vendar pa je dolžna v postopek uvesti tudi mehanizme za zmanjšanje sekundarne viktimizacije, da bi čim bolj omilila negativne učinke, ki jih ima postopek na otroka.¹⁹

Uvodoma se v prispevku srečamo s sekundarno viktimizacijo kot osrednjim pojmom razprave, pri čemer je poudarek zlasti na škodljivem vplivu, ki ga ima sodelovanje v (pred)kazenskem postopku na otroka žrtev. Načelo otrokove največje koristi in skrb za žrtve kaznivih dejanj sta uveljavljena tudi na mednarodni in evropski ravni, pri čemer v nadaljevanju orišem pojem otrokom prijaznega pravosodja in predstavim ugotovitve raziskave Agencije Evropske unije za temeljne pravice (FRA) glede implementacije Smernic za otrokom prijazno pravosodje v praksi. Drugi del prispevka je namenjen poskusu odgovora na vprašanje, ali so slovenske zakonodajne rešitve skladne s Smernicami za otrokom prijazno pravosodje in priporočili FRA, in sicer prispevek kritično analizira normativne rešitve (zaščitne ukrepe) za zmanjševanje sekundarne viktimizacije otrok žrtev, ki pridejo v stik s kazenskim pravosodjem.

2. Sekundarna viktimizacija

Spoznanje in zavedanje, da sodelovanje v (pred)kazenskem postopku žrtvam kaznivih dejanj povzroča stisko in dodatne travme, nista nova. Schneider je že leta 1975 pojem sekundarne viktimizacije opredelil kot poslabšanje primarne viktimizacije v posledici negativnega odziva družbenega okolja in neustreznega ali celo napačnega odziva organov pregona in pravosodnega sistema,²⁰ podlago za izboljšanje položaja žrtev kaznivih dejanj pa sta podala že Deklaracija Združenih narodov o osnovnih načelih pravičnosti za žrtve kaznivih dejanj in zlorabe oblasti in Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope o položaju žrtev v okviru kazenskega prava in postopka iz leta 1985.

V viktimologiji pojem sekundarna viktimizacija označuje ponovno zlorabo, ki so ji še zlasti izpostavljene prav posebno ranljive kategorije žrtev, med katere zaradi njihove starosti, psihofizičnih lastnosti in narave kaznivega dejanja vštevamo tudi otroke.²¹ Tudi Priporočilo Odbora Ministrov Sveta Evrope Rec(2006)8 z dne 14. junija 2006 sekun-

¹⁸ Šugman, Obravnavanje otroka in mladoletnika v kazenskem postopku (2001), str. 37–50; Tomori, Ugotavljanje sposobnosti otrok pri sodelovanju v sodnih postopkih (2014), str. 11–13.

¹⁹ Filipčič, Zagovorništvo otrok v kazenskem postopku (2006), str. 55–70.

²⁰ Nikolić-Ristanović, Podrška žrtvama i sprečavanje sekundarne viktimizacije (2003), str. 3.

²¹ Prav tam.

darno viktimizacijo opredeljuje kot viktimizacijo, ki ne nastopi kot neposredna posledica kaznivega dejanja, temveč do nje pride zaradi odziva institucij in posameznikov v razmerju do žrtve. Žrtve kaznivih dejanj se ne soočajo le s psihičnimi obremenitvami, ki so posledica kaznivega dejanja ter obravnave s strani organov pregona in pravosodnih organov, temveč tudi z obremenitvami, ki izhajajo iz odzivov ožjega ali širšega družbenega okolja, ki žrtvi ne nudi zadostne čustvene in druge podpore.²²

Pri kaznivih dejanjih, pri katerih je žrtev otrok (zlasti, ko govorimo o spolni zlorabi ali fizičnem nasilju znotraj družine), je otrokovo pričanje zaradi odsotnosti drugih prič pogosto edini dokaz. Pojmovanje žrtve zgolj kot dokazno sredstvo države v postopku zoper storilca oziroma kot izvor informacij je prav tako problematično za nastanek novih travm.²³ O sekundarni viktimizaciji govorimo kot o naslednji stopnji viktimizacije, saj otroka čaka sodelovanje v dolgotrajnem, psihofizično napornem (pred)kazenskem postopku, kar lahko otroku povzroči celo več travm kot primarna viktimizacija.²⁴

Po Munsonu (1989) ima sojenje za otroka tri škodljive učinke: stopnjuje lahko obstoječe probleme, podaljša čas reševanja simptomov travme in povzroči nove stresne okoliščine.²⁵ Ne le, da torej kazenski postopek otroku ne pomaga reševati posledic in negativnih učinkov kaznivega dejanja, katerega žrtev je bil, temveč mu povzroča celo nove psihične obremenitve.²⁶ Postavlja se vprašanje, koliko ponovne zlorabe in travm bo otrok deležen med obravnavo v postopku in v kolikšnem obsegu bo izpostavljen pomanjkljivim odzivom družbenega okolja ter organov družbenega nadzorstva.²⁷

V modernih nacionalnih zakonodajah se zaščita žrtev pred sekundarno viktimizacijo uresničuje predvsem z izobraževanjem organov pregona in drugih udeležencev kazenskopravnega sistema, z reformami zakonodaje ter praktičnimi ukrepi za podporo žrtvam in minimiziranje negativnih posledic kazenskega postopka.²⁸

Zgolj z ustrezno in strokovno obravnavo ter ustreznim odnosom je mogoče preprečiti ali vsaj zmanjšati negativne učinke sekundarne viktimizacije – v nasprotnem primeru lahko žrtev utрпи dodatno škodo, ki jo bo prizadela ne glede na to, v kateri ustanovi oziroma instituciji je naletela na nekorektno ravnanje.²⁹ Pomembna pa je tudi časovna komponenta – ukrepe za zmanjševanje negativnih učinkov sekundarne viktimizacije je

²² Areh, Umek, Meško, Jevšek, Stališča policistov do žrtev kaznivih dejanj (2006), str. 310.

²³ Glej na primer Šugman, *Otrok žrtev – otrok priča* (2000), str. 207; Filipčič, *Zagovorništvo otrok v kazenskem postopku* (2006), str. 55–70; Filipčič, *O pravnih vidikih odzivanja na nasilje v družini* (2012), str. 46–47; Zorič, *Spraševanje otrok na sodišču* (2014), str. 195–206; Kmet, *Paradoksi pri zaslišanju mladoletnih oškodovancev* (2019), str. 14–15.

²⁴ Bautista Vallejo, *Trpinčenje in zloraba otrok* (2005), str. 77 in nasl.

²⁵ Šugman, *Obravnavanje otroka in mladoletnika v kazenskem postopku* (2001), str. 37–50.

²⁶ Filipčič, *Zagovorništvo otrok v kazenskem postopku* (2006), str. 55–70.

²⁷ Bautista Vallejo, *Trpinčenje in zloraba otrok* (2005), str. 77 in nasl.

²⁸ Nikolić-Ristanović, *Podrška žrtvama i sprečavanje sekundarne viktimizacije* (2003), str. 5.

²⁹ Mušič, *Vloga policije pri preprečevanju nasilja* (2008), str. 112.

treba izvajati vse od zaznave (ali prijave) kaznivega dejanja do izreka kazni storilcu, ter tudi v obliki pomoči žrtvi kaznivega dejanja po končanju kazenskega postopka.³⁰

3. Otrokom prijazno pravosodje

Velik premik v sodobnem doživljanju otroka je dejstvo, da je otrok v moderni družbi oseba s svojimi lastnimi pravicami oziroma »subjekt pravic«. ³¹ Družba je to ugotovila razmeroma pozno – pomembno vlogo je imela Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah (KOP), ki jo je Generalna skupščina Združenih narodov sprejela 20. novembra 1989 in je usmerjena v zaščito otrok kot posebne, ranljive skupine ljudi. Skladno s 3. členom KOP morajo biti pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki otrokove koristi glavno vodilo. Tudi po 24. členu Listine Evropske unije o temeljnih pravicah³² imajo otroci pravico do potrebnega varstva in skrbi za zagotovitev njihove dobrobiti, kar je zlasti pomembno, ko je otrok kot žrtev kaznivega dejanja udeležen v (pred)kazenskem postopku. Preobrat v položaju otroka kot subjekta sodnega postopka pa je tudi določba 12. člena KOP, ki otroku, ki je sposoben izoblikovati lastna mnenja, daje pravico do svobodnega izražanja v vseh zadevah, ki ga zadevajo, vključno s pravico do zaslišanja v kateremkoli sodnem ali upravnem postopku, pri čemer se o tehtnosti izraženih mnenj presoja v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo. Otroci so posledično le dobili svoj glas.³³

Svet Evrope je 17. novembra 2010 sprejel Smernice za otrokom prijazno pravosodje,³⁴ ki so bile oblikovane predvsem zato, da bi otrokom zagotovile učinkovit dostop do sodnega varstva in ustrezno obravnavanje v pravosodju, ter da bi zagotovile zaščito otrok in mladine pred sekundarno viktimizacijo s strani pravosodnega sistema. Smernice, ki jih je sprejela tudi Republika Slovenija, obravnavajo vprašanje položaja in vloge otroka ter mnenja, pravice in potrebe otrok v sodnih postopkih in drugih, alternativnih postopkih. Njihov cilj je zagotoviti spoštovanje vseh pravic otroka, zlasti pa pravice do obveščeniosti, zastopnika, udeležbe in zaščite, vse ob ustreznem upoštevanju zrelosti otroka in njegovega razumevanja ter okoliščin primera. Pravosodni sistem mora z otroki ravnati dostojanstveno, spoštljivo, skrbno in pravično, biti mora dostopen, razumljiv in zanesljiv ter svojo hitrost prilagajati otrokom. Otroke mora poslušati, resno jemati njihova mnenja in zaščititi tudi koristi tistih, ki svojega mnenja še ne morejo izražati. Posledično je uveden tudi izraz otrokom prijazno pravosodje, ki pomeni zlasti pravosodje, ki je dostopno,

³⁰ Jevšek, Nevarne čeri sekundarne viktimizacije v policijskih postopkih (2007), str. 259–268.

³¹ Šelih, v: Pavlovič, PSIHOLŠKE PRAVICE OTROKA (1993).

³² Uradni list Evropske unije C 326/391 z dne 26. oktobra 2012.

³³ Kraljič, 12. člen KOP – pravica otroka do svobodnega izražanja (2016), str. 11–30.

³⁴ Smernice Odbora ministrov Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje in njihov obrazložiteni memorandum, URL: <https://op.europa.eu/sl/publication-detail/-/publication/5f031e5d-9f09-11e5-8781-01aa75ed71a1>.

starosti primerno, hitro, vestno, prilagojeno in usmerjeno v potrebe in pravice otroka, ki spoštuje otrokove pravice, vključno s pravicami do dolžnega ravnanja, do udeležbe v postopkih in razumevanja postopkov, do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja ter do osebne celovitosti in dostojanstva.

Za zaščito žrtev pa je pomembna tudi Direktiva o pravicah žrtev,³⁵ ki je začela veljati 15. novembra 2012 in katere namen je zagotoviti, da se žrtvam kaznivih dejanj zagotovi ustrezne informacije, podpora in zaščita ter sodelovanje v kazenskem postopku. Žrtve je treba obravnavati spoštljivo, uvidevno, po meri, strokovno in nediskriminatorno v stikih z vsemi pristojnimi organi, ki delujejo v okviru kazenskega postopka. V primerih, ko je žrtev otrok, se prednostno upošteva, kaj je najboljše zanj, kar se presoja za vsak primer posebej. Prevladati mora pristop, ki je prilagojen otrokom ter pri katerem se ustrezno upoštevajo starost in raven zrelosti otroka ter njegovi pogledi, potrebe in skrbi.

FRA je v sodelovanju z Evropsko komisijo izvedla raziskavo, katere namen je bil preveriti implementacijo Smernic za otrokom prijazno pravosodje v praksi ter v količinskem obsegu se pravice otrok, udeleženih v sodnih postopkih, ki izhajajo iz sekundarne zakonodaje Evropske unije (EU), zlasti pa pravica do izjave, pravica do obveščeniosti, pravica do zaščite in zasebnosti, pravica do zaščite pred diskriminacijo in načelo otrokovih koristi, dejansko spoštujejo in izvajajo. Terenski del raziskave je temeljil na razgovorih, opravljenih v desetih državah članicah EU,³⁶ in obsega izkušnje oziroma stališča strokovnjakov, ki sodelujejo v kazenskih in civilnih sodnih postopkih, ter izkušnje otrok, ki so v takih postopkih udeleženi kot žrtve, priče ali stranke.³⁷ Prvo poročilo iz leta 2015 se osredotoča na vidik strokovnjakov, drugo poročilo iz leta 2017 pa na vidik otrok. Ugotovitve kažejo, da je potrebnega še veliko dela, da bi pravosodje v EU resnično postalo otrokom prijazno, in sicer so izsledki raziskave pokazali, da otroci, udeleženi v sodnih postopkih, nimajo zadostne podpore, da sodno okolje ni vedno prilagojeno njihovim potrebam, niti konkretni ukrepi za zaščito otrok še niso običajna praksa.³⁸

³⁵ Direktiva 2012/29/EU Evropskega parlamenta in sveta z dne 25. oktobra 2012 o določitvi minimalnih standardov na področju pravic, podpore in zaščite žrtev kaznivih dejanj ter o nadomestitvi Okvirnega sklepa Sveta 2001/220/PNZ.

³⁶ Bolgarija, Estonija, Finska, Francija, Hrvaška, Nemčija, Poljska, Romunija, Španija in Združeno kraljestvo; Slovenija v raziskavo ni bila vključena.

³⁷ Poročilo temelji na odgovorih 570 sodnikov, tožilcev, odvetnikov, psihologov, kriminalistov, socialnih delavcev in drugega sodnega osebja, ki je med kazenskimi in civilnimi postopki vsakodnevno v stiku z otroki, ter na odgovorih 392 otrok, pri katerih je bil poudarek na primerih spolne zlorabe, nasilja v družini, zanemarjanja in skrbništva.

³⁸ Poročili sta dostopni na spletni strani FRA: <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-childrens>.

4. Slovenske zakonodajne rešitve

Slovenija v raziskavo FRA ni bila vključena, zato smo preverjali, katere zakonodajne rešitve za preprečevanje sekundarne viktimizacije vsebuje veljavna slovenska zakonodaja oziroma ali so posamezni v nadaljevanju izpostavljeni ukrepi ustrezni in skladni s Smernicami za otrokom prijazno pravosodje in priporočili FRA.

Sistem varstva in zaščite otrok v Republiki Sloveniji je usklajen z mednarodnimi standardi in glede na mednarodne lestvice, meritve in kazalnike zagotavlja visoko raven uresničevanja pravic in blaginje otrok.³⁹ Poleg Ustave Republike Slovenije, ki v 56. členu določa, da otroci uživajo posebno varstvo in skrb, in KOP, ki se v Sloveniji neposredno uporablja, je Slovenija podpisnica vseh pomembnejših deklaracij, konvencij in sporazumov, ki urejajo problematiko nasilja nad otroki in njihovo zaščito v (pred)kazenskem postopku.⁴⁰

Direktivo o pravicah žrtev je Republika Slovenija implementirala s sprejemom novele ZKP-N,⁴¹ ki se uporablja od 20. oktobra 2019 dalje in pomeni velik premik v smeri zaščite, zlasti ranljivih skupin žrtev kaznivih dejanj. Po besedah predlagateljev zakona se z novelo ZKP-N

»spreminja paradigma obravnavanega položaja žrtev kaznivih dejanj, ki ne bodo zgolj nekakšna kolateralna škoda kaznivega dejanja, s katero se bolj ali manj posredno ukvarjajo tudi različni organi v kazenskem postopku, saj skrb za njihovo dobrobit in procesne pravice stopa v ospredje.«⁴²

Novela ZKP-N je v novem 18.a členu Zakona o kazenskem postopku (ZKP)⁴³ med drugim uzakonila tudi splošno načelo skrbnega in obzirnega ravnanja z oškodovanci v (pred)kazenskem postopku s strani vseh akterjev, kadar je to potrebno zaradi ranljivosti oškodovancev, na primer njihove starosti, zdravja, nebogljenosti, ali drugih podobnih okoliščin.

Dne 20. oktobra 2019 je na Okrožnem sodišču v Ljubljani začela delovati tudi Služba za podporo oškodovancem. Gre za novo organizacijsko enoto, ki (poleg sodnikov in drugega sodnega osebja) kar najbolj skrbi za primerno in spoštljivo obravnavo oškodovancev v kazenskih postopkih ter zagotovitev ustreznih zaščitnih ukrepov. Služba za podporo

³⁹ Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, 30 let Konvencije o otrokovih pravicah, URL: <https://www.gov.si/novice/30-let-konvencije-o-otrokovih-pravicah/>.

⁴⁰ Na primer Evropske konvencije o uresničevanju otrokovih pravic (MEKUOP), Konvencije Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo – Lanzarotska konvencija, Konvencije Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima – Istanbulska konvencija.

⁴¹ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kazenskem postopku, Uradni list RS, št. 22/19.

⁴² Predlog novele ZKP-N, URL: https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbran-ZakonAkt?uid=C1257A70003EE6A1C12580E6004306AE&db=kon_zak&mandat=VII.

⁴³ Uradni list RS, št. 32/12 – UPB8 s spremembami.

oškodovancem pomaga zlasti oškodovancem, ki imajo zaradi svojih osebnih značilnosti, ranljivosti ali drugih okoliščin posebno potrebo po zaščiti, med katere prištevamo tudi otroke.⁴⁴

4.1. Obveščенost o postopku

Otrok, ki je vabljen na sodišče, je izpostavljen stiski, saj v takih situacijah prevladuje formalno vzdušje, ki je za otroka stresno in neprijetno. Ker imajo žrtve kaznivih dejanj potrebo po varnosti, zaščiti in informacijah, je poleg objektivnih okoliščin, ki lahko ublažijo in olajšajo položaj žrtve, zelo pomemben tudi dostop do informacij.⁴⁵

Način izvrševanja pravice oškodovanca do informiranja v (pred)kazenskem postopku ureja 65.a člen ZKP. Pristojni organ oškodovanca že ob prvem stiku seznanji z načinom obveščanja glede pomembnih informacij, obseg in vrsta informacij pa sta odvisna od osebnih značilnosti in ranljivosti oškodovanca, njegovih posebnih potreb po zaščiti, narave, teže in okoliščin kaznivega dejanja ter faze (pred)kazenskega postopka. Oškodovanec ima pravico tudi do prejemanja informacij o stanju postopka, pravnomočnih sodb in obveščanja o izpustitvi oziroma pobegu obdolženca iz pripora ali hišnega pripora.

Vrhovno sodišče Republike Slovenije je z zavedanjem, da je zaradi občutljivosti in ranljivosti otrok nujno čimbolj zmanjšati negativne vplive postopka na njihov razvoj, že leta 2010, na osnovi mnenj različnih strokovnjakov ter izkušenj sodnikov pri delu z otroki v kazenskih postopkih, pristopilo k izdelavi publikacij, prilagojenih otrokom različnih starostnih skupin, ki so kot pričé udeleženi v kazenskih postopkih pred sodiščem. Namen slikanic je otrokom na prijazen način predstaviti njihovo vlogo v postopku ter pomen in funkcijo sodišča. Knjižici *Jan gre na sodišče* in *Jana gre na sodišče* sta namenjeni starostni skupini od 5 do 8 let, knjižica *Ko moraš na sodišče* kot priča pa je namenjena starostni skupini od 9 do 13 let. Knjižice na otroku razumljiv način (v sliki in besedi) obrazložijo, kdo je priča in kakšna je naloga pričé, kdo je obdolženec, kako izgleda sodišče ter kdo vse bo prisoten v prostoru poleg otroka, ki je zaslišan. Otroci, ki so vabljeni na sodišče kot pričé, knjižico prejmejo skupaj z vabilom na zaslišanje.⁴⁶

Ugotovimo lahko, da ZKP sicer spoštuje pravico otrok do obveščенosti in tudi določa, da je treba obseg in vrsto informacij prilagoditi osebnim značilnostim in ranljivosti oškodovanca, vendar pa ne vsebuje konkretno začrtanih zahtev, pravil in praks glede obveščanja otrok, zlasti na način, ki bo otroku primeren oziroma prijazen. Otrokom je treba pojasniti sam postopek, jih obveščati o razvoju primera, trajanju postopka in drugih pomembnih informacijah ter jim zagotoviti povratno informacijo po njihovem zasliša-

⁴⁴ Skladno z določbo tretjega odstavka 143.č člena ZKP se za oškodovanca, ki je mladoletna oseba, vedno šteje, da ima posebne potrebe po zaščiti.

⁴⁵ Mušič, *Vloga policije pri preprečevanju nasilja* (2008), str. 112.

⁴⁶ Publikacije so tudi javno dostopne na: <http://www.sodisce.si/znanje/publikacije/>.

nju, pri čemer mora komunikacija z njimi potekati v preprostem in razumljivem jeziku. Poleg tega morajo otroci natančno vedeti, kakšen je pomen njihovega mnenja ali izjave ter da podajanje izjave ne pomeni nujno, da bodo v zadevi uspešni. Kot ugotavlja FRA v svojih poročilih, bi moralo biti otroku prilagojeno obveščanje sistematično in standardizirano, saj v nasprotnem primeru otroke, ki težje razumejo postopek, svoje pravice in posledice svojih izjav, ovira pri sprejemanju odločitev in polni udeležbi v postopku.⁴⁷

Otroku prijazno informativno gradivo (ki pa je namenjeno zgolj otrokom do starosti 13 let) je vsekakor korak v pravo smer, vendar pa je FRA v svoji raziskavi ugotovila, da je treba pisno gradivo dopolniti z ustnimi pojasnili odrasle osebe, ki ji otrok zaupa. Pomembno vlogo pri informiranju otrok imata Služba za podporo oškodovancem in pa otrokov pooblaščenec, katerega vloga ni popolnoma enaka kot pri odraslem oškodovancu – otrok žrtev potrebuje večjo stopnjo razumevanja in prilagojen pristop.⁴⁸

4.2. *Otrok kot privilegirana priča*

Najpogostejša oblika medosebnega nasilja je nasilje v družini,⁴⁹ pri čemer kot najpogostejše žrtve nastopajo ženske, otroci in starejši.⁵⁰ ZKP je zaradi tesnih družinskih ali sorodnih vezi z obdolžencem posameznim pričam naklonil pravno dobroto, da so oproščene dolžnosti pričevanja. Med tako imenovane privilegirane priče skladno s prvim odstavkom 236. člena ZKP (med drugim) spadajo tudi obdolženčevi potomci in posvojenci. Gre za privilegij v korist priče, zato privilegirana priča, ki razume pomen pravne dobrote in ne želi pričati, tega ni dolžna storiti niti na zahtevo obdolženca.⁵¹

Če gre za mladoletno pričo, ZKP v tretjem odstavku 236. člena izrecno določa, da mladoletne osebe, ki glede na svojo starost in duševno razvitost ne more razumeti pomena pravice, da ni dolžna pričati (gre za dejansko vprašanje, ki ga sodišče ugotavlja samo ali s pomočjo izvedenca ustrezne stroke), ni dovoljeno zaslišati kot priče, razen če to zahteva sam obdolženec ali če sodišče oceni, da je to v njeno največjo korist. Sodišče na izpovedbo mladoletne priče, ki ni mogla razumeti pomena pravice, da ni dolžna pričati,

⁴⁷ FRA, Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States, URL: <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-childrens>.

⁴⁸ Na tem mestu se pokaže pomembnost ustreznega izobraževanja strokovnjakov, ki prihajajo v stik z otroki žrtvami. Da bo pooblaščenec (odvetnik) lahko ustrezno pristopil k izvrševanju svoje naloge, namreč potrebuje več kot le pravno znanje.

⁴⁹ Ellialti, Family Violence, URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781119085621.wbefs382>, str. 1.

⁵⁰ Selič, Pravica ne biti žrtev nasilja (2006), str. 9–21.

⁵¹ Horvat, ZAKON O KAZENSKEM POSTOPKU (2004), str. 544 in nasl.

pa je bila zaslišana kot priča v nasprotju s tretjim odstavkom 236. člena ZKP, ne sme opreti svoje odločbe.⁵²

Tretji odstavek 236. člena ZKP je izjema pravilu, da mladoletne osebe, ki ne more razumeti pomena pravice, da ni dolžna pričati, ni dovoljeno zaslišati kot priče, in sicer če to zahteva sam obdolženec (ali, kot je bilo dodano z novelo ZKP-N, če sodišče oceni, da je to v največjo korist mladoletne osebe). Citirana zakonska določba je sporna, saj daje obdolženčevi pravici do obrambe prednost pred interesi mladoletne priče. Zlasti je taka zakonska ureditev vprašljiva, če je mladoletna priča hkrati žrtev kaznivnega dejanja.⁵³ Ker so obdolženci, ki se jim očita nasilje nad otrokom, pogosto starši ali druge osebe, ki z otrokom sobivajo ali pa so z njim v pogostih stikih, je otrok lahko, in nemalokrat tudi je, izpostavljen pritiskom obdolženca, da priča v njegovo korist, pri čemer hitro pride mo do situacije, ko obdolženec pri pričevanju otroka vztraja in se otroka mora zaslišati. Filipčičeva poudarja, da mora imeti sodišče v takem primeru pravico dokazni predlog obdolženca zavrniti.⁵⁴ Poleg tega bi bilo treba tretji odstavek 236. člena ZKP razlagati tako, da sodišče morebitno obdolženčevo zahtevo po zaslišanju mladoletne osebe, ki ne razume pomena pravne dobrote, presoja zgolj, če mladoletna priča, ki pravne dobrote ne razume, izrazi, da želi pričati. V nasprotnem primeru, tj. če izjavi, da ne želi pričati, bi bilo treba šteti, da je mladoletna priča uveljavila svoj pravni privilegij (ne glede na to, ali njegov pomen razume ali ne) in zahtevo obdolženca zavrniti. Drugačna razlaga bi pomenila, da so mladoletne priče, ki ne razumejo pomena pravne dobrote, postavljene v slabši položaj od preostalih privilegiranih prič.

Sodna praksa je zavzela stališče, da določbe tretjega odstavka 236. člena ZKP ni mogoče razlagati tako, da bi sodišče vedno, ko to zahteva obdolženec, mladoletno pričo moralo zaslišati. Sodišče tudi tak predlog ocenjuje skladno z merili ustaljene ustavno sodne prakse za odločanje o dokaznem predlogu, pri čemer mora glede na specifičnost procesne situacije po načelu sorazmernosti tehtati tudi med morebitnimi škodljivimi vplivi takega zaslišanja za duševno stanje mladoletne osebe na eni ter obdolženčevo pravico do obrambe na drugi strani.⁵⁵ Nadalje velja, da mora zaslišanje izrecno zahtevati obdolženec, take zahteve ne moreta podati njegov zagovornik in državni tožilec.⁵⁶

Poraja pa se tudi vprašanje, koliko in kako lahko sodnik oceni, kdaj je zaslišanje mladoletne osebe, ki ne more razumeti pomena pravne dobrote, v njeno največjo korist. Pravnega pojma otrokove koristi ni mogoče določiti vnaprej. Ugotavlja se namreč za vsak primer posebej, ob upoštevanju vseh relevantnih okoliščin. Sodna praksa se glede tega vprašanja še ni izoblikovala (novela ZKP-N je v uporabi manj kot eno leto), vendar

⁵² Člen 237 ZKP.

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ Filipčič, *Zagovorništvo otrok v kazenskem postopku* (2006), str. 55–70.

⁵⁵ Vrhovno sodišče RS, sodba I Ips 382/2007, 15. januar 2009.

⁵⁶ Horvat, *ZAKON O KAZENSKEM POSTOPKU* (2004), str. 544 in nasl.

obstaja verjetnost, da bodo sodniki glede možnosti zaslišanja mladoletne osebe, ki ne razume pomena privilegija, zadržani, saj se ne bodo čutili dovolj kompetentni presojeti, ali je zaslišanje res v otrokovo največjo korist.

4.3. *Otroku prilagojeni prostori*

Okolje, kjer se izvaja zaslišanje otroka, je pomembno in lahko vpliva na rezultat zaslišanja, saj bodo otroci v domačem in prijaznem okolju bolj pripravljeni sodelovati in bodo navedli več informacij kot v formalnem, ogrožajočem okolju. Izkušnje strokovnjakov govorijo v prid vzpostavitvi posebnih, otroku prilagojenih prostorov, ki so ločeni od uradnih institucij, kjer bi otroka celostno obravnavala skupina strokovnjakov.⁵⁷

Tudi skladno s Smernicami za otrokom prijazno pravosodje je treba, kolikor je primerno in možno, prostore za zaslišanja in čakalnice za otroke urediti v otrokom prijaznem okolju ter preučiti možnost pridobivanja izjav od otrok, ki nastopajo kot žrtve in priče, v posebej urejenih otrokom prijaznih prostorih in otrokom prijaznem okolju. Enako lahko otrokom prijazno sodno okolje pomeni, da se na obravnavi ne nosijo halje ali druge uradne uniforme in oblačila (v Sloveniji sodniške, tožilske in odvetniške toge). Pomembne podrobnosti, zaradi katerih je otrokom prijetneje, so zlasti zagotovljena zasebnost (zvočna izolacija), otroku prilagojeno pohištvo in oprema (mize in stoli dveh velikosti, kavč ali naslanjač, mehka preproga) ter uporaba nevtralnih barv in materialov, ki so lahko koristni za pridobivanje informacij od otroka (barvice, papir, igrače in podobno).

Na Okrožnem sodišču v Ljubljani so z ureditvijo otroku prijaznega prostora za zaslišanje začeli leta 2016.⁵⁸ Prostor, ki je v nemotečem okolju, je urejen po priporočilih varuha človekovih pravic in dobrih praks iz tujine ter je dostopnejši tako otrokom kot tudi sodnikom in sodnemu osebju. Posebni prostor so najprej začeli uporabljati na preiskovalnem oddelku Okrožnega sodišča v Ljubljani, kjer po podatkih sodišča letno opravijo približno 30 zaslišanj otrok, starih od pet do sedemnajst let, prostor pa lahko uporabljajo tudi sodniki oddelka za družinsko sodstvo za razgovore z otroki ob razvezah staršev in dodelitvi otrok, sodni izvedenci in psihologi.⁵⁹

Z novelo ZKP-N je bil dodan nov šesti odstavek 240. člena ZKP, ki za oškodovance s posebnimi potrebami po zaščiti predvideva fakultativno zaslišanje v posebej prilagojenih prostorih (upoštevaje njihove osebne okoliščine). Zaslišanje v posebej prilagojenih

⁵⁷ Umek, Dejavniki intervjuvanja mlajših otrok (2015), str. 59–71; Bobnar, Miklič, *Otrok – oškodovanec spolne zlorabe* (2016), str. 126–127.

⁵⁸ Varne sobe za otroke so sicer v več krajih po Sloveniji, in sicer večinoma v centrih za socialno delo in kriznih centrih. Po podatkih iz leta 2012 so takšne sobe obstajale v Ljubljani, Mariboru, Celju, Krškem, Radovljici, Novem mestu, Murski Soboti, Novi Gorici, Trbovljah in Kopru. Nussdorfer v: Jagodič, *Uporaba otroku prijazne sobe za pogovor* (diplomsko delo), str. 21.

⁵⁹ Več na: Okrožno sodišče v Ljubljani, Sodišče odslej s prijaznim prostorom za pričanje otrok, URL: <http://www.sodisce.si/okroj/objave/2016100512550216/>.

prostorih pa je, z namenom preprečevanja sekundarne viktimizacije, obvezno, ko gre za zaslišanje priče, mlajše od 15 let, ki je bila oškodovanec kaznivega dejanja iz tretjega odstavka 65. člena ZKP, razen če to ni potrebno zaradi opravičljivih razlogov. Sodišče je, zlasti glede na dejstvo, da so danes otroku prijazni prostori na voljo na območju vseh okrožnih sodišč v Sloveniji, dolžno take razloge posebej obrazložiti.

Z zaslišanjem otroka v posebej prilagojenih prostorih se zasleduje cilj preprečevanja stika med otrokom in obdolžencem ter se zmanjšuje stres, ki ga otroku povzroča pričanje v neprijaznem okolju. Sodno okolje je namreč za otroke na splošno zastrašujoče in ga otroci povezujejo s kriminalom ali celo občutkom, da so sami storili nekaj narobe in bodo zato kaznovani. Posledično uporaba otroku prijaznih sob za zaslišanje vsekakor pomeni dobro prakso, treba pa bi bilo težiti k temu, da se, če je le možno, otroku omogoči, da mu ni treba osebno priti na sodišče, z uporabo prostorov zunaj sodnega okolja.⁶⁰

4.4. Preprečevanje stika z obdolžencem in druge določbe v korist otroka priče

Pravica do izjave in izražanja lastnega mnenja (ki je sicer otrokova izbira in ne obveznost) je ključna za učinkovito udeležbo v postopku. ZKP določa, da je pri zaslišanju mladoletne osebe, zlasti če je bila s kaznivim dejanjem oškodovana, treba ravnati obzirno, da zaslišanje ne bi škodljivo vplivalo na njeno duševno stanje. Če je treba, se zaslišanje mladoletnega oškodovanca ali priče, ki je oškodovanec s posebnimi potrebami po zaščiti, opravi s pomočjo pedagoga ali kakšnega drugega strokovnjaka ustrezne stroke.⁶¹

Organ, ki vodi (pred)kazenski postopek, je dolžan oškodovancu omogočiti, da ne pride do neželenega stika z osumljencem ali obdolžencem, razen če je tak stik nujen zaradi uspešne izvedbe postopka.⁶² Glede na četrty odstavek 178. člena ZKP obdolženec ne sme biti navzoč pri zaslišanju priče, mlajše od 15 let, ki je oškodovanec katerega od kaznivih dejanj iz tretjega odstavka 65. člena ZKP.

Novela ZKP-N je uvedla dodatne mehanizme za zaščito mladoletne priče, na primer obvezno snemanje zaslišanja priče, mlajše od 15 let, ki je bila oškodovanec kaznivega dejanja iz tretjega odstavka 65. člena ZKP.⁶³ Zaslišanje mladoletne priče pa se lahko glede na prvi odstavek 244.a člena ZKP opravi tudi z uporabo videokonference. Uporaba sredstev komunikacijske tehnologije in avdiovizualnih posnetkov zaslišanja je pomembna z vidika preprečevanja stika med otrokom in obdolžencem ter nepotrebne ponavljanja zaslišanj.

V delu, ki ureja glavno obravnavo, ZKP⁶⁴ nadalje določa, da lahko v primeru zaslišanja osebe, mlajše od osemnajst let, senat sklene, naj bo med zasliševanjem javnost

⁶⁰ Več o tem v poročilih FRA, URL: <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-childrens>.

⁶¹ Četrty in peti odstavek 240. člena ZKP.

⁶² Peti odstavek 65. člena ZKP.

⁶³ Prvi odstavek 84. člena ZKP.

⁶⁴ Tretji, četrty in peti odstavek 331. člena ZKP.

izključena, mladoletnega oškodovanca ali pričo pa je treba odstraniti iz sodne dvorane, takoj ko njuna navzočnost ni več potrebna. Neposredno zaslišanje oseb, mlajših od 15 let, ki so bile žrtve kaznivih dejanj iz tretjega odstavka 65. člena ZKP, na glavni obravnavi ni dopustno, temveč mora sodišče v takih primerih odločiti, da se prebere zapisnik o prejšnjem zaslišanju teh oseb. Z novelo ZKP-N je bila dodana možnost, da sodišče ravna enako tudi glede drugih mladoletnih oškodovancev.

Opazimo lahko, da je slovenska zakonodaja otrokom pričam bolj naklonjena kot odraslim. Vendar pa je za zmanjševanje stresa, učinkovito udeležbo otrok v sodnih postopkih in zmanjševanje sekundarne viktimizacije bistveno, da se zaslišanje otrok številčno omeji. Slovenska zakonodaja določb v tej smeri (še) ne vsebuje, zato se lahko zgodi, da otrok o dogodku izpoveduje celo sedemkrat ali večkrat (v šoli, na centru za socialno delo, pooblaščenca, na policiji, izvedencu, v preiskavi (po potrebi tudi večkrat),⁶⁵ če otrok med postopkom dopolni 15 let, tudi na glavni obravnavi, itd.). V nasprotju s Smernicami za otrokom prijazno pravosodje pogovora tudi ne opravlja vselej ista oseba, prav tako pa osebe, ki vodijo pogovor, niso vedno ustrezno usposobljene. V praksi se je pokazalo, da je travma precej manjša, če vnovični pogovor opravi ista oseba, s katero je otrok že vzpostavil odnos.⁶⁶

Poleg tega trenutna ureditev zaslišanja mladoletnih prič in oškodovancev večino zaščitnih ukrepov (zlasti tam, kjer so ukrepi obligatorni in ne fakultativni) omejuje na oškodovance ali priče do določene starosti, ki so žrtve najhujših kaznivih dejanj. Glede na opredelitev otroka iz KOP bi morali biti zaščitni ukrepi na enak način zagotovljeni vsem otrokom žrtvam oziroma vsem mladoletnim oškodovancem in pričam.

4.5. Obvezno zastopanje po pooblaščenca

Že z novelo ZKP-A⁶⁷ iz leta 1998 je bilo uzakonjeno, da mora imeti mladoletni oškodovanec v kazenskem postopku zaradi posameznih kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, zanemarjanja mladoletne osebe in surovega ravnanja ves čas od uvedbe kazenskega postopka dalje pooblaščenca, ki skrbi za njegove pravice, še zlasti glede zaščite njegove integritete med zaslišanjem in v zvezi z uveljavljanjem premoženjskopравnega zahtevka.

⁶⁵ Če oškodovanec v okviru preiskave in preiskovalnih dejanj ni bil zaslišan, kar je problematično z vidika uresničevanja načela materialne resnice ter popolnega in pravilnega ugotavljanja dejanskega stanja, razpravljajoči sodnik nima druge izbire, kot da zadevo vrne preiskovalnemu sodniku, ki je edini pristojen, da oškodovanca neposredno zasliši. Senat ravna enako, če stranke priči, ki ni bila zaslišana na glavni obravnavi in se je zgolj prebral zapisnik o njenem zaslišanju, postavijo posredna vprašanja in senat presodi, da so vprašanja utemeljena ter potrebna za razjasnitev dejanskega stanja.

⁶⁶ Glej tudi Umek, Dejavniki intervjuvanja mlajših otrok (2015), str. 59–71; Bobnar, Miklič, Otrok – oškodovanec spolne zlorabe (2016), str. 126–127.

⁶⁷ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kazenskem postopku, Uradni list RS, št. 72/98.

Čeprav je omenjena zakonodajna rešitev vsekakor pomagala blažiti negativni učinek, ki ga lahko ima postopek na otroka, zakon ni urejal obveznega zastopanja po pooblaščenju v postopku pred policijo, ko je otrok že izpostavljen morebitnim travmam in drugim negativnim učinkom.⁶⁸ Ker mladoletna žrtev posebnega pooblaščenca ob odkritju kaznivega dejanja še ni imela, se je pogosto dogajalo tudi, da je storilec, če je bil v njeni bližini, vplival na žrtev, da o dogodku ne bi govorila. Moč storilca v obliki nadvlade in nadzora žrtve se je s tem razširila prek okvirov kaznivega dejanja, in sicer se je strah otroka nadaljeval ob prvem stiku s policijo in pozneje s sodiščem.⁶⁹ Za zaščito žrtev je najpomembnejši prav čas predkazenskega postopka, zato je treba prisotnost pooblaščenca zagotoviti že ob prvem stiku s policijo.⁷⁰ Ko je žrtev otrok, je posebej pomembno pravilno ravnanje že ob prvem zaslišanju in podoživljanju hudega in grozljivega dogodka, ki se je vtisnilo v otrokovo doživljanje.⁷¹

S sprejemom novele ZKP-N je šele po več kot dvajsetih letih postalo obvezno zastopanje po pooblaščenju tudi, ko je otrok zaslišan v predkazenskem postopku, kar kaže na počasnost pri sprejemanju zakonodajnih reform. Poleg tega je treba okrepiti izobraževanje pooblaščenecv mladoletnih oškodovancev, ki bi se morali zavedati, da imajo pomembno vlogo pri zagotavljanju pravic otroka do obveščeniosti in zmanjševanju dodatne travmatizacije ter torej njihova naloga sega onkraj zakonodajnih okvirov.⁷²

4.6. Prisotnost zaupne osebe

Otrok, ki je udeležen v (pred)kazenskem postopku, potrebuje tudi osebo, ki ne razpolaga (le) s poznavanjem prava, ampak ji otrok zaupa in mu je sposobna nuditi ustrezno psihično pomoč pri premagovanju travm, povzročenih tako s kaznivim dejanjem kot tudi v posledici sekundarne viktimizacije.⁷³

Z novelo ZKP-I⁷⁴ iz leta 2008 je bil v 65. členu ZKP dodan nov četrty odstavek, ki je določal, da je v (pred)kazenskem postopku lahko ob mladoletnem oškodovancu (ali drugem oškodovancu, ki je žrtev nasilja) navzoča oseba, ki ji oškodovanec zaupa. Citirana zakonska določba je bila z novelo ZKP-N nekoliko dopolnjena, in sicer je v (pred)kazenskem postopku lahko ob mladoletnem oškodovancu oseba, ki si jo oškodovanec sam iz-

⁶⁸ Šugman, Obravnavanje otroka in mladoletnika v kazenskem postopku (2001), str. 37–50.

⁶⁹ Nussdorfer, Odvetniki kot pooblaščenji mladoletnih oškodovancev (2006), str. 17.

⁷⁰ Filipčič, Zagovorništvo otrok v kazenskem postopku (2006), str. 55–70.

⁷¹ Skaberne, Pomembnost pravilnega obravnavanja otrok (1969), str. 259.

⁷² Priglasitev premoženjskopravnega zahtevka je sicer nezanemarljiva naloga, a je naloga pooblaščenca tudi, da otroka spozna, se seznanj s stanjem spisa in se temeljito pripravi na zaslišanje. Nussdorfer, Odvetniki kot pooblaščenji mladoletnih oškodovancev (2006), str. 17.

⁷³ Prav tam. Glej tudi Šugman, Obravnavanje otroka in mladoletnika v kazenskem postopku (2001), str. 37–50; Filipčič, Zagovorništvo otrok v kazenskem postopku (2006), str. 55–70.

⁷⁴ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o kazenskem postopku, Uradni list RS, št. 68/08.

bere, razen če bi bilo to v nasprotju z interesi uspešne izvedbe (pred)kazenskega postopka ali koristmi oškodovanca.

Tudi pri zaslišanju priče, mlajše od 15 let, je lahko po četrtem odstavku 240. člena ZKP navzoča oseba, ki ji priča zaupa. Če gre za zaslihanje priče, ki je oškodovanec s posebnimi potrebami po zaščiti, je lahko navzoča oseba, ki jo priča sama izbere, razen če bi bilo to v nasprotju z interesi uspešne izvedbe (pred)kazenskega postopka ali koristmi priče. Nadalje lahko skladno s četrnim odstavkom 178. člena ZKP preiskovalni sodnik v posameznem primeru dovoli, da so zaradi zaščite integritete priče, mlajše od 15 let, ki je oškodovanec katerega od kaznivih dejanj iz tretjega odstavka 65. člena ZKP, med njenim zaslihanjem navzoče tudi druge osebe.

Tudi Smernice za otrokom prijazno pravosodje poudarjajo, da se otroci med postopkom počutijo bolj sproščene, če jih spremlja oseba, ki ji lahko zaupajo, vendar mora ta oseba veljati za ustrezno. Pomanjkljivost trenutne zakonodaje se kaže v tem, da ZKP ne vsebuje jasnih določb, ki bi preiskovalnemu ali razpravljajočemu sodniku nalagale preveriti ustreznost izbrane osebe, ki ji otrok zaupa. To je lahko problematično, če oseba, ki jo otrok izbere, ni primerna oziroma njena navzočnost ni skladna z načelom otrokove koristi (če gre na primer za osebo, ki je tudi sama priča v postopku, ali starša, ki otroku ne verjame in se postavi na stran obdolženca). Služba za podporo oškodovancem v vabilu priči navede smernice glede izbire zaupne osebe, vendar bi bilo treba uzakoniti tudi dolžnost sodnika preveriti primernost zaupne osebe in možnost njeno navzočnost odkloniti, če slednja ni v korist otroka. Šele od sprejema novele ZKP-N dalje je za posamezne primere določeno, da je oseba po izbiri oškodovanca oziroma priče lahko prisotna, razen če sodnik presodi, da bi bilo to v nasprotju z njenimi koristmi. Poraja se vprašanje, koliko bo določba zaživel v praksi (sodna praksa se glede na nedavni sprejem novele ZKP-N še ni izoblikovala).

4.7. Zagovorništvo otrok

Dne 14. oktobra 2017 je začela veljati novela Zakona o varuhu človekovih pravic (ZVarCP-B),⁷⁵ katere namen je bil tudi v okviru Varuha človekovih pravic ustanoviti sistem zagovorništva otrok, ki se je pred sprejemom novele izvajal v okviru desetletnega pilotnega projekta.

Zastopanje in zagovarjanje otroka je naravna funkcija staršev oziroma zakonitih skrbnikov. Če pa starši v tej funkciji zatajijo ali so njihovi interesi v nasprotju z interesi otroka, je zaščita otrokovih koristi odvisna od tretjih oseb. Kot je mogoče razbrati iz predloga novele ZVarCP-B,⁷⁶ je bilo v preteklosti več poskusov urediti pomoč otroku, ko potrebuje zagovornika ali zastopnika, vendar v kritičnih življenjskih situacijah

⁷⁵ Zakon o varuhu človekovih pravic (ZVarCP), Uradni list RS, št. 69/17 – UPB2.

⁷⁶ Vlada RS, Besedilo Predloga zakona o dopolnitvah Zakona o varuhu človekovih pravic, URL: https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbranZakonAkt?uid=C1257A70003E-E6A1C12581250048FDAB&db=kon_zak&mandat=VII&tip=doc.

»umanjka oseba, ki bi bila primerno osebno opremljena in strokovno usposobljena, ki bi si lahko vzela čas in bila pripravljena resnično spoznati otroka in njegovo težavo, ki bi z otrokom lahko premoščala tudi razdalje in razpoke med posameznimi institucijami v sistemu [...], ki bi bila glas otroka, se za otroka zavzela, kot bi se močnejša in zrelejša oseba zavzela sama zase; manjka skratka resnično kompetentna in neodvisna oseba, ki bi bila preprosto povedano na otrokovi strani in 'v službi' otroka, ki je v stiski oziroma zahtevni življenjski situaciji. Oseba, ki bi naredila za otroka tisto, kar navadno za otroka naredi kompetenten roditelj, ki pa v dani situaciji, zaradi kakršnegakoli razloga, ni na razpolago«.

Skladno s 25.a členom ZVarCP varuh na področju varstva otrokovih pravic organizira in skrbi za zagovorništvo otrok v okviru notranje organizacijske enote. Zagovorništvo otrok izvajajo zagovorniki otrok v okviru mreže prostovoljcev, ki zagotavlja vsem otrokom enako dostopnost do zagovornika, pri čemer morajo zagovorniki izpolnjevati zakonsko predpisane pogoje. Namen zagovorništva je, da zagovornik nudi strokovno pomoč otroku, da izrazi svoje mnenje v vseh postopkih in zadevah, v katerih je udeležen, ter mnenje otroka posreduje pristojnim organom in institucijam, ki odločajo o njegovih pravicah in koristih, ne nastopa pa kot otrokov zakoniti zastopnik.

Zagovorništvo ni omejeno zgolj na področje (pred)kazenskega postopka (in je na tem področju morda tudi najmanj zaživel), strokovna pomoč otroku pa vključuje psihosocialno podporo, pogovore o njegovih željah, počutju in mnenju, seznanjanje otroka s postopki in dejavnostmi na njemu primeren način, iskanje najustreznejše rešitve skupaj z otrokom ter spremljanje otroka pred organi in institucijami, ki odločajo o njegovih pravicah in koristih.

4.8. *Tehtanje med pravicami obdolženca in pravicami žrtve*

V kazenskem pravu se ne srečujemo le s človekovimi pravicami obdolžencev, temveč so te zagotovljene tudi drugim udeležencem (pred)kazenskega postopka, zlasti žrtvam kaznivih dejanj.⁷⁷ Iskanje ravnotežja med pravicami obdolženca in pravicami oškodovanca je poseben izziv – zlasti v povezavi z zaslišanjem mladoletnega oškodovanca oziroma priče,⁷⁸ kjer ima ključno vlogo razpravljajoči sodnik, v izključni pristojnosti katerega je procesno vodenje postopka.

Za slovensko sodstvo je z vidika kritične presoje uporabe sodnikovih pooblastil glede vodenja postopka in varovanja pravic žrtve pomembna sodba Evropskega sodišča za človekove pravice (ESČP) v zadevi *Y. proti Sloveniji* (pritožba št. 41107/10) z dne 28. maja 2015. Kazenski postopek se je vodil zaradi kaznivega dejanja spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let. Obtoženec je bil oproščen vseh obtožb, oškodovanka pa je v pritožbi

⁷⁷ Florjančič, *Kazensko pravo in človekove pravice* (2016), str. 63.

⁷⁸ Izvajanje dokazov v korist obdolženca je ustavno zagotovljena pravica.

zatrjevala kršitvi 3.⁷⁹ in 8. člena⁸⁰ Evropske konvencije o človekovih pravicah (EKČP), saj naj bi kazenski postopek v zvezi s spolnimi napadi nanjo potekal nerazumno dolgo ter bil pristranski, v času postopka pa naj bi bila izpostavljena tudi več travmatičnim izkušnjam, ki so posegle v njeno osebno integriteto.

Glede nasprotij med interesi obrambe in interesi prič je ESČP (kot že večkrat poprej) poudarilo, da mora biti kazenski postopek organiziran tako, da ne pride do neupravičenega izpostavljanja življenja, svobode ali varnosti prič (zlasti tistih, ki so hkrati žrtve kaznivih dejanj). Interese obrambe je treba uravnotežiti z interesi prič ali žrtev, kar je toliko bolj izrazito v primerih, kjer kot priče ali žrtve nastopajo mladoletniki. ESČP je ugodilo pritožbi oškodovanke (zlasti) iz naslednjih razlogov:

1. dolgotrajnost postopka, ki so ga zaznamovala številna daljša obdobja popolnega mirovanja (zaslišanje pritožnice se je raztegnilo čez štiri sodne obravnave in je potekalo več kot sedem mesecev, do izreka sodbe pa je minilo več kot sedem let);
2. navzkrižno zasliševanje pritožnice s strani obdolženca, ki je (poleg dejstva, da so bila vprašanja osebne narave in sugestivna) vsiljeval svojo različico dogodkov, namen zaslišanja pa je bil predvsem očrniti značaj pritožnice;⁸¹
3. zasliševanje s strani zagovornika obdolženca, s katerim se je pritožnica, preden je bila policija obveščena o zadevi, posvetovala o spolnih napadih, kar je imelo ob zaslišanju negativen psihološki učinek na pritožnico;
4. izvedenec za ginekologijo ni bil usposobljen za opravljanje pogovorov z žrtvami spolnih zlorab, pritožnico pa je tudi silil v odgovore na vprašanja, ki niso bila povezana z njegovo nalogo, kar vse je dodatno okrepilo stresnost postopka;⁸²
5. razmerje med pritožnico in obdolžencem, intimna narava stvari in pritožničina mladost so posebno občutljive točke, ki so zahtevale ustrezen pristop organov glede vodenja kazenskega postopka.⁸³

⁷⁹ »Nikogar se ne sme mučiti, niti nečloveško ali ponižujoče z njim ravnati, ali ga kaznovati. Javna oblast se ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen, če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato, da se prepreči nered ali kaznivo dejanje, da se zavaruje zdravje ali morala, ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi.«

⁸⁰ »Vsakdo ima pravico do spoštovanja njegovega zasebnega in družinskega življenja, doma in dopisovanja.«

⁸¹ ESČP je poudarilo, da je sodnikova prva in najpomembnejša dolžnost zagotoviti, da je v postopku varovana in spoštovana osebna integriteta oškodovanca, v ta namen pa je sodnik dolžan nadzirati obliko in vsebino vprašanj in pripomb obdolženca.

⁸² Sodišče je poudarilo, da morajo pristojni organi zagotoviti, da tudi drugi udeleženci v postopku, ki pomagajo pri preiskavi ali v procesu odločanja, žrtve in priče obravnavajo dostojanstveno ter jim ne povzročajo nepotrebnih težav.

⁸³ Preučeni dejavniki, ki so škodljivo prizadeli osebno integriteto pritožnice, so po mnenju ESČP bistveno presegle raven nelagodja, ki je lastno žrtvam (domnevnih) spolnih napadov pri navajanju dokazov, in jih zato ni mogoče upravičiti na podlagi zahtev poštenega sojenja.

Florjančič⁸⁴ poudarja, da stališča ESČP v zgoraj omenjeni sodbi vodijo k premisleku, koliko se sodniki dejansko zavedajo pomena in odgovornosti vloge do drugih, zlasti ranljivih udeležencev v kazenskem postopku (in torej ne zgolj do obdolženca), predvsem z vidika varovanja njihovega dostojanstva in osebne integritete, ter ali so dovolj usposobljeni in tudi sposobni izpeljati to procesno nalogo.

4.9. Projekt *Barnabus*⁸⁵

Skladno s Smernicami za otrokom prijazno pravosodje bi bilo treba spodbujati tesno sodelovanje med različnimi strokovnjaki, da bi bilo mogoče otroka v celoti razumeti in oceniti njegove pravne duševne, socialne, čustvene, telesne in kognitivne okoliščine. Glede na raziskavo FRA se tako preprečuje tudi nepotrebno ponavljanje zaslišanj in pomanjkanje informacij. »V Sloveniji že imamo uveljavljene strokovnjake z željo in pogumom. Se zdi [...] multidisciplinarni team pod 'isto streho' težko uresničljiva zadeva,« sta se leta 2016 spraševali Bobnarjeva in Mikličeva.⁸⁶

Vlada Republike Slovenije je leta 2017 sprejela sklep o ustanovitvi hiše za otroke v Sloveniji po modelu *Barnabus*,⁸⁷ ki je vodilni evropski model za usklajeno, otrokom prijazno, medinstitucionalno in multidisciplinarno obravnavo spolne zlorabe in drugih oblik nasilja nad otroki. Osnovni namen hiše za otroke je v tem, da se otrok izogne ponavljajočim se pogovorom s predstavniki različnih služb na različnih lokacijah. Njihova izvedba je tako zaupana strokovnjakom, ki so usposobljeni za izvedbo forenzičnega intervjuja, v otroku prijaznih prostorih.

Cilj projekta je vzpostavitev hiše za otroke v Sloveniji, ki bo namenjena izpeljavi otroku prijaznega in učinkovitega sodnega postopka v primerih, ko so obravnavana kazniva dejanja spolnih zlorab pri otrocih. Z vidika Vrhovnega sodišča Republike Slovenije je celoten projekt

»nadaljevanje prizadevanj sodstva preko realizacije informativnih gradiv ter varnih sob [...]. Pomembna vrednost projekta je [...] v izobraževanju [...] strokovnjakov za opravljanje razgovora z otrokom, [s čimer] se pomembno zmanjša dodatna

⁸⁴ Florjančič, *Kazensko pravo in človekove pravice* (2016), str. 63.

⁸⁵ Več informacij o projektu *Barnabus* je (med drugim) dostopnih na spletni strani sodstva, URL: <http://www.sodisce.si/okraza/objave/2018101012175811/>, spletni strani Sveta Evrope, URL: <https://www.coe.int/sl/web/children/barnabus-project-in-slovenia>, v predlogu Zakona o zaščiti otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni obravnavi v hiši za otroke, URL: <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=11379>.

⁸⁶ Bobnar, Miklič, *Otrok – oškodovanec spolne zlorabe* (2016), str. 115.

⁸⁷ Islandija je leta 1998 kot prva država v širšem evropskem pravnem prostoru uvedla hišo za otroke (v islandščini – *barnabus*), ki namenjena obravnavi otrokom žrtvam spolnega ali telesnega nasilja, mlajšim od 15 let.

travmatizacija otroka, je pa tudi nujen pogoj za to, da sodniki od otroka pridobijo pristne podatke, ki so potrebni za korektno izvedbo sodnih postopkov.«

Republika Slovenija je 9. oktobra 2018 podpisala pismo zaveze o sodelovanju v skupnem projektu Evropske komisije in Sveta Evrope, novembra 2019 pa je bil podpisan tudi statut *Promise Barnabus* mreže, v katerem so ustanovni člani iz 13 držav določili osnovna pravila in standarde za delovanje mreže.⁸⁸

Zdi se, da bo hiša za otroke končno začela delovati. Ministrstvo za pravosodje je 4. junija 2020 v javno objavo posredovalo predlog (osnutek) Zakona o zaščiti otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni obravnavi v hiši za otroke, ki se z namenom zagotavljanja največje koristi otroka, otroku prijazne in varne obravnave ter okolja in krepitev otroku prijaznega pravosodja, osredotoča na ustrezno zaščito otrok, ki so bodisi kot žrtve bodisi kot storilci kaznivih dejanj udeleženi v kazenskem postopku, in ureja njihovo celostno obravnavo v Hiši za otroke.⁸⁹ Postopek celostne obravnave temelji na načelu udeležbe otroka v postopku na otroku razumljiv način ob upoštevanju zrelosti otroka in morebitnih težav pri komunikaciji, načelu spoštovanja največje koristi otroka, načelu spoštovanja dostojanstva otroka, prepovedi diskriminacije in zagotavljanju enakega obravnavanja otrok, spoštovanju poštenega sojenja in pravice do obrambe v kazenskem postopku ter preprečevanju nepotrebnega odlašanja.

Eno od poglobitvenih rešitev zakona je enaka obravnava otrok pri zaslišanju, ne glede na to, ali nastopajo v vlogi priče ali (tudi) v vlogi oškodovanca, ter neponovljivost zaslišanja oškodovanca, pri čemer zakon pod pojmom otrok razume vsako osebo, mlajšo od 18 let. Omejitve zaslišanja otrok na najmanjše možno število je, kot smo že povedali (in tega se zavedajo tudi snovalci predloga zakona), bistveno za odpravo nepotrebne sekundarne viktimizacije in dodatnih stisk mladoletne priče. K temu cilju pripomore celovit pristop k zaslišanju, krepitev pravic obrambe (v izogib nepotrebni ponovitvam zaslišanja) in hibridnost zaslišanja, ki predvideva zaslišanje s strani ustreznega strokovnjaka, ki bo izpolnjeval zakonsko predvidene pogoje. To je skladno s Smernicami za otrokom prijazno pravosodje, ki poudarjajo, da bi bilo treba število razgovorov čimbolj omejiti, njihovo dolžino pa prilagoditi otrokovi starosti in pozornosti, pri čemer bi razgovore z otroki in zbiranje izjav morali, kolikor je to mogoče, opraviti usposobljeni strokovnjaki.

Pomembna zakonodajna rešitev in ena poglobitvenih nalog hiše za otroke je tudi redno usposabljanje strokovnjakov in svetovalcev otrok oziroma vseh, ki so kakorkoli povezani

⁸⁸ Vrhovno sodišče RS, S hišo za otroke do otrokom manj stresnih sodnih postopkov, URL: <http://www.sodisce.si/okrabr/objave/2018101012175811/>.

⁸⁹ Ministrstvo za pravosodje, Predlog predpisa – Zakon o zaščiti otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni obravnavi v hiši za otroke, URL: <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=11379>. Dne 6. novembra 2020 je bil izveden tudi posvet Hiša za otroke: zaključki javne in strokovne razprave o predlogu Zakona o zaščiti otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni obravnavi v Hiši za otroke, URL: <https://rm.coe.int/spletni-posvet-petek-6-november-2020-hisa-za-otroke/1680a0252b>.

z otroki oškodovanci ali pričami kaznivih dejanj, ter usklajeno delovanje strokovnjakov, kar je v slovenski zakonodaji trenutno pomanjkljivo in nezadostno urejeno. FRA v svoji raziskavi ugotavlja, da je treba strokovnjake na vseh področjih pravosodja usposobiti tako, da bodo znali komunicirati z otrokom, da bodo razumeli njegove potrebe, občutke in želje, ter da bodo žrtev obravnavali spoštljivo, strokovno in nediskriminatorno. Vzpostavljeni zaščitni ukrepi ne zadostujejo, če se v posledici pomanjkanja izobraževanja in usposabljanja strokovnjakov razvijajo slabe prakse, ki otrokom čustveno ali telesno škodujejo.

5. Sklep

Sklenemo lahko, da slovenska zakonodaja že zdaj, zlasti po sprejemu novele ZKP-N, vsebuje številne mehanizme in vzode, ki so namenjeni zaščitni otrok žrtev kaznivih dejanj. Cilj vseh predstavljenih zakonodajnih rešitev in obstoječih praks je minimiziranje škode, ki jo otrok lahko utrpi kot udeleženec v sodnem postopku, ob hkratnem doseganju čim večje koristi za postopek. Čeprav je (oziroma bi moralo biti) preprečevanje škode glavna skrb odraslih akterjev in oblikovalcev sodnega postopka, pa se slednji ni mogoče vselej in popolnoma izogniti,⁹⁰ zlasti upošteva dejstvo, da mora sodnik pri vodenju postopka iskati ravnotežje med prepotrebno empatijo do žrtve⁹¹ in hkratno nepristransko stjo, oziroma med nasprotujočimi si pravicami in interesi obrambe in žrtve. Opazimo lahko, da slovenska zakonodaja Smernicam za otrokom prijazno pravosodje še ne sledi popolnoma in v tem delu je vsekakor prostor za izboljšave.

Ena največjih pomanjkljivosti zakonodaje je dejstvo, da slednja za zdaj še ne vsebuje določb, ki bi zmanjševale število zaslišanj otrok. Strokovnjaki že več desetletij poudarjajo, da večkratno zaslišanje otrok povzroča travmo in odmika proces okrevanja v prihodnost. Zlasti v primeru spolnih zlorab bi bilo treba stremeti k temu, da se pred sprejemom odločitve glede verjetnosti zlorabe z otrokom opravi zgolj en pogovor.⁹² Tudi v Sloveniji je Skaberne že leta 1969 opozoril, da je treba storiti vse potrebno, da se čimbolj prepreči podoživljanje dogodka, ki je prizadel otroka, in se je zato treba izogibati vnovičnim pogovorom z mladoletno žrtvijo o kaznivem dejanju.⁹³

Poleg tega so glede na ugotovitve raziskave FRA otroci, ki so udeleženi v postopkih (čemur se pridružujem tudi sama), kritični do njihovega trajanja, zlasti pa večkratnih, po-

⁹⁰ Tomori, Ugotavljanje sposobnosti otrok pri sodelovanju v sodnih postopkih (2014), str. 11.

⁹¹ Določeno stopnjo empatije do žrtve bi sicer morali izkazovati tudi drugi akterji oziroma ustvarjalci postopka – zlasti problematičen je lahko odnos zagovornikov obdolžencev do žrtve.

⁹² Glej na primer Šugman, Otrok žrtev – otrok priča v kazenskem postopku (2000), str. 209; Faller, INTERVIEWING CHILDREN ABOUT SEXUAL ABUSE (2007), str. 50 in nasl.; Bobnar, Miklič, Otrok – oškodovanec spolne zlorabe (2016), str. 120.

⁹³ Skaberne, Pomembnost pravičnega obravnavanja otrok (1969), str. 261.

navljajočih se obravnav, premorov med obravnavami in večkratnih zaslišanj, ki negativno vplivajo na njihovo vsakdanje življenje. Tudi v Sloveniji se pogosto zgodi, da od prijave kaznivega dejanja do izvedbe glavne obravnave, zlasti pa do končanja postopka, mine več let, kar »nasprotuje pedagoškim načelom, saj gredo vsa prizadevanja ravno za tem, da bi mladoletna žrtev pozabila kaznivo dejanje oziroma da bi se odvrnila od njega«. ⁹⁴ Žrtev ima zaradi časovne oddaljenosti dogodka lahko tudi težave pri natančnem priklicu in rekonstrukciji dogodka, kar lahko obramba izrabi za izpodbijanje njene verodostojnosti, otrok žrtev (ki je morda tudi že odrasel) pa tudi sam ni več v enako zainteresiran za udeležbo v postopku in vnovično podoživljanje travm iz preteklosti. ⁹⁵

Nadalje je treba poudariti izobraževanje in usposabljanje strokovnjakov na način, da bo otrokom zagotovljena celostna obravnavna. Strokovnjaki, ki opravljajo razgovor oziroma prihajajo v stik z otrokom žrtvijo, morajo imeti dovolj (specializiranega) znanja za zaslišanje otrok, z ustreznim upoštevanjem otrokove starosti, zrelosti, ravni razumevanja, sposobnosti komunikacije in okoliščin posameznega primera. Otroci so v okviru raziskave FRA poudarili, da k lažjemu izražanju želja in občutkov najbolj pripomore odprt, pozoren, spoštljiv in prijateljski pristop.

Vzpostavitev hiše za otroke po modelu Barnahus in s tem povezana zakonodajna reforma sta vsekakor premik v pravo smer. Vendar pa se hkrati odpira več vprašanj – kdaj bo hiša za otroke dejansko vzpostavljena, kako bo zagotovljeno financiranje, ki bo zagotavljalo njeno neprekinjeno uporabo, kdaj se bo uporaba hiše za otroke razširila tudi na primere, ko otroci nastopajo kot žrtve drugih kaznivih dejanj (in ne zgolj spolnih zlorab), kako bo zagotovljena uporaba za otroke iz drugih krajev po Sloveniji (upoštevaje tudi s tem povezane logistične težave), koliko bodo sodniki v praksi naklonjeni uporabi hiš za otroke ter kako bodo na ustrezen način zagotovljene pravice obdolženca in hkrati zadostna dokazna vrednost (enkratnega) zaslišanja. Tako kot se glede na nedavno sprejeto novelo ZKP-N sodna praksa še ni izoblikovala, bo samo čas pokazal, kako uspešna bo v praksi implementacija hiše za otroke.

Nemški avtor Helmut H. Erb je nekoč zapisal:

»Toda ti otroci so naša prihodnost. In prav zato so vsi odgovorni dolžni ukreniti vse, da bi ta prihodnost pomenila korak na poti k idealnemu človeku. To je zelo težka naloga, kajti ne pozabimo, da so tudi otroci samo ljudje!«. ⁹⁶

V luči napisanega se kaže pomembnost zaščite najranljivejše in nedolžne skupine žrtev. Če že ne moremo izkoreniniti samega nasilja nad otrokom, pa teža sloni na seznanitvi strokovne in splošne javnosti s težavami oziroma izzivi, povezanimi z udeležbo otroka v (pred)kazenskem postopku in, seveda, na ustrezni reakciji. Odgovornost za otroke je položena v roke kriminološke in viktimološke znanosti, kazenskega pravosodja

⁹⁴ Prav tam.

⁹⁵ Več o tem tudi Frangež, *Osebni dokazi v primerih spolnih zlorab otrok v Sloveniji* (2016), str. 7–29.

⁹⁶ Erb, *OTROCI IN NASILJE* (1997).

ter drugih organov in institucij, s katerimi pride otrok v stik, ko se kot žrtev kaznivega dejanja znajde v neusmiljenem kolesju (pred)kazenskega postopka.

Literatura

- Areh, Igor; Umek, Peter; Meško, Gorazd; Jevšek, Aleksander: Stališča policistov do žrtev kaznivih dejanj, v: *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 57 (2006) 4, str. 307–316.
- Bašič, Katja: Zloraba otrok, v: *ZLORABA OTROK - NASILJE V DRUŽINI: ZAŠČITA OTROK: GRADIVO IZOBRAŽEVALNIH SEMINARJEV »DELAJMO Z ZNANJEM IN SKUPAJ ZA ZAŠČITO OTROKA«*, Združenje proti spolnemu zlorabljanju, Ljubljana 2006.
- Bautista Vallejo, Jose Manuel: Trpinčenje in zloraba otrok: kriminološki vidiki in znanje za pedagoško intervencijo, v: *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56 (2005) 1, str. 77–81.
- Bizjak, Ivo: Otrok – med pravicami in trpinčenjem, v: *TRPINČEN OTROK: KAKO PREPOZNAVATI IN PREPREČEVATI FIZIČNO IN DUŠEVNO TRPINČENJE OTROK: RAZŠIRJENI ZBORNIK / II. CIKLUS SEMINARJEV NAMESTO KOGA ROŽA CVETI* (ur. P. Kornhauser, A. J. Satler), Meridiana, Ljubljana 1997, str. 13–15.
- Bobnar, Tatjana; Miklič, Neža: Otrok – oškodovanec spolne zlorabe v vrtincu strokovne institucionalne obravnave predkazenskega postopka in sodnega izvedenstva kazenskega postopka, v: *IZVEDENSTVO V TEORIJ IN PRAKSI* (ur. D. Frangež, B. Slak), Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana 2016, str. 115–128.
- Dimovski, Darko; Kostić, Miomira: Psycho-social Treatment of Domestic Abusers as a Form of Prevention of Domestic Violence (Psihosocialna obravnava storilcev nasilja v družini kot oblika preprečevanja družinskega nasilja), v: *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66 (2015) 4, str. 353–361.
- Ellialti, Tugce: Family Violence, v: *THE WILEY BLACKWELL ENCYCLOPEDIA OF FAMILY STUDIES*, URL: <https://doi.org/10.1002/9781119085621.wbefs382> (11. julij 2020).
- Erb, Helmut H.: *OTROCI IN NASILJE*, Kres, Ljubljana 1997.
- Faller, Kathleen Coulborn: *INTERVIEWING CHILDREN ABOUT SEXUAL ABUSE: CONTROVERSIES AND BEST PRACTICE*, Oxford University Press, Oxford; New York 2007.
- Filipčič, Katja: *NASILJE V DRUŽINI*, Bonex, Ljubljana 2002.

- Filipčič, Katja: Zagovorništvo otrok v kazenskem postopku, v: ZAGOVORNIK – GLAS OTROKA (ur. M. Jenkole, N. Kuzmič, M. Markizeti, J. Turk), Varuh človekovih pravic, Ljubljana 2006, str. 79–83.
- Filipčič, Katja: O pravnih vidikih odzivanja na nasilje v družini, v: (O)KROG NASILJA V DRUŽINI IN ŠOLI: SOOČANJE ŠOLE/VRTCA Z NASILJEM NAD OTROKI (ur. M. Muršič, K. Filipčič, M. Pušnik, I. Klemenčič, D. Lešnik), Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Ljubljana 2012, str. 43–74.
- Florjančič, Damijan: Kazensko pravo in človekove pravice, v: Pravosodni bilten, 37 (2016) 3, str. 63–74.
- Frangež, Danijela: Osebni dokazi v primerih spolnih zlorab otrok v Sloveniji, v: Kriminalistična teorija i praksa, 3 (2016) 4, 7–29.
- Horvat, Štefan: ZAKON O KAZENSKEM POSTOPKU (ZKP): S KOMENTARJEM, GV Založba, Ljubljana 2004.
- Jagodič, Mojca: UPORABA OTROKU PRIJAZNE SOBE ZA RAZGOVOR (DIPLOMSKO DELO), Fakulteta za varnostne vede, Maribor 2013.
- Jevšek, Aleksander: Nevarne čeri sekundarne viktimizacije v policijskih postopkih, v: Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja, 9 (2007) 3/4, str. 259–268.
- Kadiš, Peter: Medicinska deontološka načela o nasilju v družini, v: ZLORABA IN NASILJE V DRUŽINI IN DRUŽBI, XII. SPOMINSKO SREČANJE AKADEMIKA JANEZA MILČINSKEGA (ur. J. Balažic, P. Kornhauser), Inštitut za sodno medicino Medicinske fakultete, Ljubljana 2006, str. 140–145.
- Kanduč, Zoran: Vzroki, razlogi in okoliščine družinskega nasilja: viktimološki pogledi, v: Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 52 (2001) 2, str. 109–121.
- Kanduč, Zoran: Žrtve, viktimizacije in viktimološke perspektive v optiki tranzicije iz moderne v po(zno)moderno družbo, v: ŽRTVE, VIKTIMIZACIJE IN VIKTIMOLOŠKE PERSPEKTIVE (ur. Z. Kanduč), Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Ljubljana 2002, str. 125–245.
- Kmet, Saša: Paradoksi pri zaslišanju mladoletnih oškodovancev, v: Pravna praksa: PP: časopis za pravna vprašanja, 38 (2019) 36, str. 14–15.
- Kraljič, Suzana: 12. člen KOP – pravica otroka do svobodnega izražanja v sodnih in upravnih postopkih, v: Pravosodni bilten, 37 (2016) 1, str. 11–30.
- Meško, Gorazd: Nekateri razsežnosti nasilne viktimizacije, v: Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja, 35 (1998) 6, str. 1076–1088.
- Mušič, Tatjana: Vloga policije pri preprečevanju nasilja, v: ZAGOVORNIK – GLAS OTROKA: ZBORNIK PRISPEVKOV ZA IZOBRAŽEVANJE ZAGOVORNIKOV: PILOTSKI PROJEKT

- 2007–2009 (ur. M. Jenkole, N. Kuzmič, S. Mlinar, J. Turk), Varuh človekovih pravic, Ljubljana 2008, str. 99–114.
- Mušič, Tatjana: Kratek prikaz stanja in aktivnosti policije na področju nasilja v družini, v: NASILJE V DRUŽINI: KAZENSKO PRAVNI, KRIMINALISTIČNI IN KRIMINOLOŠKI PROBLEMI (ur. A. Dvoršek, L. Selinšek), Fakulteta za varnostne vede, Pravna fakulteta, Ljubljana 2010, str. 45–70.
- Nikolić-Ristanović, Vesna: Podrška žrtvama i sprečavanje sekundarne viktimizacije: savremena zakonska rešenja i praksa, v: Temida, 1 (2003), str. 3–10.
- Nussdorfer, Vlasta: Odvetniki kot pooblaščenca mladoletnih oškodovancev, v: Pravna praksa: PP: časopis za pravna vprašanja, 25 (2006) 22, str. 17.
- Pavlovič, Zoran: PSIHOLOŠKE PRAVICE OTROKA: OTROKOVE PRAVICE ONSTRAN PRAVNEGA VARSTVA, Didakta, Radovljica 1993.
- Pavlovič, Zoran: SLABO RAVNANJE Z OTROKI V SLOVENIJI: OPAŽANJE IN OBRAVNAVANJE, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Ljubljana 1997.
- Selič, Polona: Pravica ne biti žrtev nasilja, v: ZLORABA IN NASILJE V DRUŽINI IN DRUŽBI, XII. SPOMINSKO SREČANJE AKADEMIKA JANEZA MILČINSKEGA (ur. J. Balažic, P. Kornhauser), Inštitut za sodno medicino Medicinske fakultete, Ljubljana 2006, str. 9–21.
- Skaberne, Bronislav: Pomembnost pravnega obravnavanja otrok in mladoletnikov, ki so bili žrtve kaznivih dejanj, v: Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 20 (1969) 4, str. 259–265.
- Šelih, Alenka: Temeljni problemi pojava trpinčenega otroka, v: TRPINČENI OTROK: PO SVETOVANJE, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Ljubljana 1988, str. 1–16.
- Šeparović, Zvonimir: VIKTIMOLOGIJA: STUDIJE O ŽRTVAMA, Informator, Zagreb 1998.
- Šugman Stubbs, Katja: Otrok žrtev – otrok priča v kazenskem postopku, v: Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 51 (2000) 3, str. 207–215.
- Šugman Stubbs, Katja: Obravnavanje otroka in mladoletnika kot priče (oškodovanca) v kazenskem postopku, v: Pravosodni bilten, 22 (2001) 2, str. 37–50;
- Tomori, Martina: Otrok v nasilni družini – od priče in žrtve do izvajalca nasilja, v: ZLORABA IN NASILJE V DRUŽINI IN DRUŽBI, XII. SPOMINSKO SREČANJE AKADEMIKA JANEZA MILČINSKEGA (ur. J. Balažic, P. Kornhauser), Inštitut za sodno medicino Medicinske fakultete, Ljubljana 2006, str. 27–35.
- Tomori, Martina: Ugotavljanje sposobnosti otrok pri sodelovanju v sodnih postopkih, v: VLOGA IZVEDENCA PSIHIATRA PRI UGOTAVLJANJU SPOSOBNOSTI STRANK V SODNIH POSTOPKIH: SEMINAR IZ FORENZIČNE PSIHIATRIJE (ur. B. Novak Šarotar,

J. Bon), Slovensko zdravniško društvo, Združenje psihiatrov SZD, Ljubljana 2014, str. 10–14.

Umek, Peter: Dejavniki intervjuvanja mlajših otrok, v: OSEBNI DOKAZI V TEORIJI IN PRAKSI (ur. D. Frangež, B. Slak, B. Dobovšek, A. Dvoršek), Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana 2015, str. 59–71.

Zorić, Jadranka: Spraševanje otrok na sodišču, v: Pravosodni bilten, 35 (2014) 2, str. 195–206.

Protection of Children Victims of Criminal Offences in (Pre)Criminal Procedure

(Summary)

Because of their personal characteristics, especially their youth, existential dependence on adults, inexperience, and the inability to defend themselves, children are often exposed as ideal victims of violence and abuse. Even though nowadays society has become sensitised to this subject, violence against children has never been eradicated.

Becoming a victim of a criminal offence can take a heavy toll on a person, even more so if the victim is a child, as any form of violence may be detrimental to a child's development. Further, trauma is caused by participating in judicial proceedings that take place in a foreign, formal environment, which is why children victims require special care and attention.

Compounding of primary victimisation by ill-judged responses from the victim's social environment, law enforcement and the justice system is described as secondary victimisation. Several research has shown that participating in a (pre)criminal procedure may turn out to be even more traumatic than the criminal offence itself, as it can aggravate the child's existing problems, prolong the resolution of trauma, and cause new stressful circumstances.

Prevention of secondary victimisation is achieved primarily through legislative reforms, protective measures, and the education of participants in the criminal justice system. Lack of proper, professional treatment and appropriate attitude will instigate additional damage to the child victim.

The 1989 UN Convention on the Rights of the Child has played a significant role in shifting the society's perception of the child as a person with his own rights. Pursuant to the Convention, in all actions concerning children, the best interests of the child must be a primary consideration. By granting them the right to be heard and to express their views in all matters affecting them, children were finally given a voice.

Though non-binding, in 2010, the guidelines adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe have additionally introduced a term "child-friendly justice", which is accessible, age-appropriate, speedy, diligent, adapted to and focused on the needs of the child, and respecting the rights of the child, especially the right to due process, to participate in and to understand the proceedings, to private and family life, and to integrity and dignity.

The research conducted by the European Union Agency for Fundamental Rights in 10 EU Member States demonstrates that there is a long way to go to make the justice system across the European Union genuinely child friendly. As Slovenia was not included in the research, one of the main purposes of the article is to examine which legislative

solutions are available for the prevention of secondary victimisation and whether they are in line with the guidelines on child-friendly justice.

According to international scales and indicators, Slovenia ensures a high level of implementation and protection of children's rights and well-being. In addition to its constitution stipulating that children enjoy special protection and care, Slovenia is also a signatory to all important declarations, conventions and agreements governing the issue of violence against children and their protection in judicial proceedings.

Based on the review of the legislation, we can conclude that, especially since the implementation of the Directive establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime by amending the Criminal Procedure Act, there are numerous mechanisms in place intended for the protection of children victims of criminal offences and the prevention of secondary victimisation, e.g. mandatory representation by an attorney, presence of a person the child trusts, prevention of contact between the victim and the accused, the use of child-friendly rooms for questioning and information material, etc.

The main criticism goes to the fact a child victim must still go through repeated questioning and court appearances. Foreign and domestic research has demonstrated that involvement in legal proceedings, especially the length of the process and the repeated questioning can be devastating to children victims. Another challenge in preventing secondary victimisation is striking a balance between the rights of victims and the rights of the accused, and their competing interests.

In June 2020, a draft law for the implementation of the Barnahus project in the Republic of Slovenia was published. Barnahus is the leading European model for a child-friendly and interdisciplinary response to sexual abuse and other forms of violence against children. The main solutions of the law include limiting the questioning of children to a minimum, multidisciplinary cooperation and regular training of experts and counsellors encountered by children victims.

The analysis leads to a conclusion that the justice system in the Republic of Slovenia is not yet completely child-friendly, and there is certainly room for improvement. The envisaged implementation of the Barnahus project and the planned adoption of the Protection of Children in Criminal Procedure and their Comprehensive Treatment in Children's House Act are certainly a step in the right direction. However, only time and future research will tell what remains to be done for the protection of the most vulnerable category of victims of crime. Responsibility for children finding themselves in the ruthless cycle of (pre)criminal procedure is placed in the hands of criminology (victimology), criminal justice system and other institutions.

UDK: 343.3/.7-053.2

ZBORNIK ZNANSTVENIH RAZPRAV
LXXX. LETNIK, 2020, STRANI 31–57

Dajana Janjatovič

Zaščita otrok žrtev kaznivih dejanj v (pred)kazenskem postopku

Problem sekundarne viktimizacije otrok žrtev kaznivih dejanj v posledici njihove udeležbe v (pred)kazenskem postopku je že dalj časa predmet razprav viktimološke znanosti. Ključno vlogo pri ustvarjanju otroku prijaznega pravosodja imajo ustrezni zaščitni ukrepi in s tem povezane zakonodajne reforme, ki so pogosto prepočasne, nedosledne ali pa v praksi ne zaživijo dovolj. Razprava obravnava razvoj, dobre prakse in pomanjkljivosti slovenskih zakonodajnih rešitev s področja zaščite otrok žrtev kaznivih dejanj v (pred)kazenskem postopku.

Ključne besede: otrok žrtev, otrok priča, mladoletni oškodovanec, sekundarna viktimizacija, preprečevanje sekundarne viktimizacije, otrokom prijazno pravosodje, predkazenski postopek, kazenski postopek, Barnahus.

UDC: 343.3/.7-053.2

ZBORNIK ZNANSTVENIH RAZPRAV
VOLUME LXXX, 2020, PP. 31–57

Dajana Janjatovič

Protection of Children Victims of Criminal Offences in (Pre)Criminal Procedure

The issue of secondary victimisation of children victims of criminal offences because of their participation in the (pre)criminal procedure has long been the subject of discussions within the victimological community. Protective measures, and legislation reforms related thereto, play a key role in creating a child-friendly justice system, however, they are often too slow, inconsistent, or insufficiently implemented in practice. This discussion deals with the development, good practices, and shortcomings of Slovenian legislative solutions in the field of protection of children victims of criminal offences in (pre) criminal procedures.

Keywords: child victim, child witness, minor injured party, secondary victimisation, prevention of secondary victimisation, child-friendly justice, pre-criminal procedure, criminal procedure, Barnahus.

Pravna fakulteta
Univerza v Ljubljani

